

Ettegranskning i heimenne.

Ser me paa ettesogene si historie, vil me finna at utviklinga har gaatt fraa saga om det einkelte framtrédande mennesket, over ettesogene og fram til det me idag kallar historie. Slik vil me finna det hjaa alle kulturfolk. Me finn det hjaa egypterane, hjaa dei gammalperuanske inkar, hellenarane, romerane og hjaa germanarane og dei gamle vikingar. Eit godt døme har me her i dei islandske ettesogene. Me finn hjaa alle dei ein utproga sans for slektsverdiane og ser me paa dei islandske ettesogene vil me finna at omsynet til slekta gjekk fram om alt anna. Maar nokon skulle velja seg ei kone, vart det teke mest omsyn til den att ho høyrde til. Ekteskapet var for dei ikkje noko individuelt, men eit slektsanliggende. Dei unge vart ikkje bedømt berre etter sine personlege fortrinn og feil, men ogsaa etter den att dei stammar fraa. Den beste attest ein derfor kunne faa, var at ein kom fraa godt folk - fraa ei sterk og sunn slekt. Det er som Vinje seier: "Stor arv det er for mannen av godtfolk vera fødd". Og det veit me ogsaa at utan dei talrike barneflokkane i dei mest arvesunne slekter, saa vilde dei fleste av vaare dyktigaste menn og kvinner ikkje sett dagsens ljós.

Den biologiske forskning lærer oss at alt som har med kultur aa gjer, slik som kunst, filosofi og diktning, vert verdelaus dersom dei menneske som skapte desse ting, gaar til grunne.

Kultur er ikkje som mange trur, ruinar eller historiske gulna dokument, men kultur er ei levande kraft som vert fødd og som døyr saman med det element som skapte det.

Kulturverdiane lever vidare, men berre i kraft av nye levande menneskesinn. Det er ikkje nok at verdiane er skapt, dersom dei ikkje vert levd og dersom idealane ikkje vert verkeleggjort.

Kulturen vert boren som regel av eit bestemt folk, av ein bestemt rase. Dersom me fann paa aa ta eit negerbarn og oppdra det akkurat som dei norske born vert oppdregne, saa ville den neste generasjon tale vaart språk, site inne med kunnskap og lardom som me og ha overteke vaar levemaate. Men ein ting vil dei ikkje kunne overta, nemlig vaar kultur. Han vil gaa til grunne. Vilkaaret for at vaar kultur skal bestaa er arvesunne slekter og sunne friske norske born.

Eit individ har to foreldre, fire besteforeldre, aatte oldeforeldre, seksten tippoldeforeldre o.s.v. Dersom eit individ i sjuande ledd stammar fraa ein kjent person, vil det ikkje ha noko anna aa seia enn at denne kjente personen utgjør ein av 128 stamforeldre. Dette er vel og merke dersom det ikkje har vore inngifte eller med andre ord at medlemmer av same slekt gifter seg med kvarandre. Ved inngifte vil same

person kome att to, ja ofte tre gonger paa ei og same anetavle og tallet paa aner vort tilsvarenda mindre.

Av former for slektsgaransking finst det svært mange, dei er av høgst forskjellig art og hev som fylgje av det ogsaa heilt forskjellige föremaal. Me har slektsgaransking for aa finna tak i namnet paa og opplysningar om alle sine forfedre, for aa finna opplysningar om alle etterkomarane etter ein kjendt mann, for aa paavise ein bestemt eigenskap i ei slekt, t.d. musikalsk givnad o.s.v.

For aa gaa eit godt oversyn over slektene nyttar me saakalla slektstavler og av slektstavler har me mange forskjellige. For aa ta eit stutt oversyn, kan eg nemne:

Fyrst har me stamtavla. Den föl namnet fraa far til far oppover og dertil skriv ein opp stammödrene ved sida av. Denne tavla vert ogsaa kalla ei namnetavle. Dette kjem av at i ei slekt vil odels-guten oftast vera kalla opp att etter bestefar og det same namnet vil saaleis kome att mange gonger i ei og same stamtavle. Derneft kjem anetavla. Det er eit vidare begrep enn stamtavla. Anetavla tek nemlig med alle personar som me nedstannar frå i rett line - foreldre, besteforeldre, oldeforeldre o.s.v. Ei anetavle er saaleis ei oppteikning av alle forfedre. Ein tek til med seg sjölv eller borna sine og går så attover.

Det mest symbolske for ei anetavle er den som liknar på ei rot. Forfedrene er der rotgreinene. Rotgreinene vert tjukkare og tjukkare og går saman til ein stamme - stammen er dei personar som anetavla er skreva for. Og over stammen kjem så dei grüne greinene - det er symbolet på slekta som kjem.

Den mest fullstendige form for slektsregistrering er ættetavla. Denne forma vert nytta når ein vil gå til gransking av ei heil ætt. Det vil seia alle dei menneske ein står i slektskaps forhold til. Då tek ein sitt utgangspunkt i eit par stamforeldre som levde lenge attende i tida og skriv ned alle etterkomarane etter desse. Like vel bør ein ikkje gå noko lengre enn 7 eller 8 generasjonar attover. Går ein lengre attover vil ættetavla verta alt for svar. Ættetavla er den form for slektstavle som er mest nytta hjå dei gamle norske og isländske folk. Medan ei stamtavle i 5 ledd utgjer berre 10 personar og ei anetavle i 5 ledd utgjer berre 64 personar, inneheld ei ættetavle som oftast 150 - 200 personar i same tidsrum. Ei ættetavle kan au i same tidsrum koma opp i 1000 personar. Forma på ættetavla vil koma til å likna eit tre. Frå stammen vil det gå ut ein del store greiner og desse vil forgreine seg til mindre og fleire greiner.

Derfor kallar me også ei ættetavle for eit stamtre.

Så har me slektstavla. Det er ei foreinkla ættetavle. På slektstavla fører ein opp stamfaren og alle borna hans, men ein föl ikkje anna enn si eiga grein vidare.

Dertil har me slektskapstavle. Det er samanstilling av to avkorta ættetavler. Og så er det arvetavla. Ho tenor til å påvise bestemte eigenskaper sin arvegang i slekta.

Korleis skal ein få tak i soga åt ætta si og skaffe seg dei opplysingar som trengst for å få seg si eiga anetavle og ættetavle?

Fyrst har me dei munnlege tradisjonane. Ein får dei gamle til å fortelja alt dei veit, og å rekna opp så langt attover som dei kann koma med minnet. Ein skriv ned alt dei veit å fortelja om dei einskilde personar.

Frå den munnlege tradisjonen går ein over til gardsarkiva. Eg nemner her korleis ein skal granske ei bondeslekt for her i landet har truleg alle byfolk om ikkje foreldre så besteforeldre av bondeslekt. Gardsarkiv vil ein finne på mange gardar og ein må sjå vel igjennom papira på alle gardar som ein veit at slekta har havt noko å gjera. Skøyte og skiftebrev som ligg i gardsarkiva kan ofte gjeva høve til med eit einaste slag å koma nokså langt attover og til å finna mange sidegreiner.

Ein vil snart sjå at ein ikkje kjem langt med det materiale ein finn heime eller i heimbygda. Ein må til biblioteka og arkiva i byen for å få tak i det skrive og prenta tilfang det.

I arkiva bør ein ta til med folketellinga frå 1801. Dei munnlege tradisjonane og papira på gardane vil ha ført ein så langt attover at ein sikkert får samband med dei huslydane som er førde opp i folketellinga. Folketellinga finn ein i Riksarkivet i Oslo.

Dernest går ein over til panteprotokollane. Dei finn ein i Statsarkivet. For Romsdal finn ein dei såleis i Trondheim. I panteprotokollane er innført alt som er tinglyst: gardhandlar, gardsyn, skoghandlar, bygselavtalar og mange kårkontraktar m.m. Ein kan då finna kven mannen som hadde garden i 1801, tok garden etter. Som regel etter foreldra sine - så finn ein dei. Er mannen komen inn på garden, finn ein kva han heitte før, og kann finna foreldra hans på garden han kom frå.

Såleis kan ein halda fram attover. Her er og som regel tinglyst utlöysinga av søskena, så finn ein dei. Pantebøkene går som regel attover til kring 1700. Det som gjer pantebøkene så hendige å taka til med er at dei har register - både person - og gardsregister.

Skal ein ha tak i pantebøkene, bed ein om å få sjå panteregistret.

Ved 1700 møter ein så ei ny folketelling - folketellinga frå 1700. Med denne folketellinga kan ein få samband med folketellinga frå 1664-66. Denne siste tek med berre mannspersonar over 12 år.

No er tida komen til å ta kyrkjebøkene og skifteprotokollane til hjelp. I dei finn ein fødselsår- dødsår og viggingsår o.s.v. for dei som ein har funne namnet på. Og når ein har funne dødsåret, er det lett å finna skifta etter dei avlidne. Og skifta er dei beste kjeldene for ein attetegranskar, der finn ein namnet på ektefelle og ofte alle borna, som regel også kven døtrene er gifte med, mange gonger og borneborna. I papira om garden som er tekne med finn ein ofte både foreldra og besteforeldra til den som er død. Er det ein gamal ugift medlem av atta som er død, kan ein ofte få opprekna uteervingane, slik at det very ei fullt ferdig lita attetavle med ein gong.

Når ein så hev fått til eit oversyn, altså beingrinda står det viktigaste att nemlag å få kjøt på beina altså forme sjølve attesoga.

«O må koma så langt at det på kvar einaste bondegard og i kvar einaste heim, skal finnast ei anetavle, gjerne au ei slektstavle, og så ei soge bok. Det skal vera ei bok som i stutte drag fortel soga til huslyden og tolkar også det serprege i folket, men attarst i boka skal det vera reine blad til å føra til eit og anna av interesse i tida som kjem og som det kan vera av interesse å vita for dei som kjem etter oss.

Tida går, den eine dagen etter den andre. Det kan me ikkje gjera noko med. Og Høreg er berre ei av alle dei mange brikke- ne som utgjer denne heimsbolken. Den ei brikke kan flattast. I alle fall frå ein dårleg til ein god plass. Korkje eg eller du kan gjera so mykje som enkeltpersonar, men eit samla folk kan gjera utruleg. Og samla og einig vil me fyrst verta den dagen attetkjensla står som det samlande i bygda og nasjonalkjenslastår som det høgste og står som det samlande for heile folket. Og me må alle vera merksame på at det er anetavla, slektstavla og soge-boka som skal lara oss kva ansvar me har og lara oss til å skyna både kva samkjensle og nasjonalkjensle er for noko.